

روش تحقیق در علوم انسانی

www.ketab.ir

گردآوری و تألیف :
دکتر حسین رجبعلی پور

روش تحقیق در علوم انسانی

- گردآوری و تألیف: دکتر حسین رجبعلی پور
- ناشر: انتشارات خالدین
- تاریخ و نوبت چاپ: ۱۳۹۳ / اول
- تیراژ: ۱۰۰۰ جلد
- قیمت: ۶۵/۰۰۰ ریال
- شابک: ۵-۷۲-۸۶۲۷-۹۶۴-۹۷۸
- تمامی حقوق برای مؤلف محفوظ است

ایمیل انتشارات:

khaledinpub@yahoo.com

همراه: ۹۳۷۳۵۹۷۹۲۹

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۹
مقدمه.....	۱۲
فصل اول: مبانی، مفاهیم و گام های پژوهش.....	۱۵
فصل دوم: متغیرها و انتخاب روش پژوهش.....	۴۵
فصل سوم: تدوین فرضیه ها.....	۸۳
فصل چهارم: مقیاس ها و سنجش آن ها.....	۹۳
فصل پنجم: جامعه آماری و نمونه.....	۱۱۱
فصل ششم: کدگذاری، استخراج و طبقه بندی اطلاعات.....	۱۳۹
فصل هفتم: ضریب همبستگی و ارزیابی فرضیه ها.....	۱۵۹
فصل هشتم: تنظیم و تدوین پژوهش.....	۱۶۷
فهرست منابع.....	۱۹۷

به نام خدای جان و خرد

پیشگفتار

زندگی بدون حکمت، زندگی کورکورانه‌ای است. حیات عاری از حکمت، زندگی باری به هر جهت است. از زمانی که فلاسفه‌ی یونان قدیم به این واقعیت پی بردند که "حقیقت موضوعات همواره آن گونه نیست که به نظر می‌رسد"، معرفت‌شناسی به عنوان یک علم مورد توجه قرار گرفت. بی‌شک موضوع کلی همه‌ی فعالیت‌های پژوهشی رسیدن به حقیقت و کشف مجهولات و در نهایت نزدیک شدن به کمال است.

یک پژوهش علمی، بخش مهمی از اعتبار خود را از تناسب موضوع با زیربنای فلسفی و پارادایم آن می‌گیرد. انتخاب صحیح پارادایم پژوهش امری حیاتی و مقدم بر انتخاب روش تحقیق به شمار می‌آید.

در یک پژوهش علمی نقد و استنباط بسیار مهم است و قدرت ترکیب بسیار حائز اهمیت می‌باشد و پژوهشگر باید بتواند پاسخ‌ها را در کنار هم قرار دهد و کشف نتایج بکند.

در تحقیق، پژوهشگر باید به دنبال درصد پیدا کردن معرفت قابل اعتماد باشد و دریابد این دانش و معرفت واقعاً قابل قبول و قابل اعتماد است یا همه مسائل نسبی‌اند. باید بتوان بین تکنیک و روش تفاوت قائل شد. روش جامع‌تر از تکنیک می‌باشد، گادامر می‌گوید: همین چیزی که الان هست و جلوی ما قرار گرفته را مورد بررسی قرار دهیم. البته باید دانست ذهن و عین از هم جدا نیستند و این کلام هایدگر

است. یعنی انسان در جهان است و ما نمی‌توانیم آنها را جدا کنیم و انسان مداوم در محیط طبیعی و اجتماعی خود در ارتباط و تعامل است.

هر فهمی با توجه به زمینه‌ی خاصی درک می‌شود. یعنی نمی‌توان جدای از زمینه چیزی را فهمید. پس فهم مطلق وجود ندارد و فهم یک عمل بی‌پایان است و به یک نقطه اوج نخواهیم رسید. فهم همیشه سیال و جاری است. وقتی روش از پیش تعیین شده‌ای در نظر گرفته می‌شود از قبل برداشت شده است. اما هر جا واقعه فهم اتفاق افتاد حقیقت هستی خاصی جلوه‌گر می‌شود.

تحقیقات میدانی لازم هستند ولی کافی نیست. باید بتوان از راه تحلیل رو بنا به زیر بنا رسید. ما باید تلاش کنیم به حقیقت نزدیک شویم. بخشی از حقیقت را نمی‌توان مشاهده کرد. برداشت شهودی یک برداشت قانون‌مند نیست. ولی این چیزی که به ذهن متبادر می‌شود باید یک تئوری و با مشاهدات هم‌خوانی داشته باشد.

در رئالیسم انتقادی حدس عالمانه است. با توجه به مشهودات و دانش زمینه‌ای، یک استنباط شهودی می‌آوریم و آن را در بوته تجربی به کار می‌گیریم. که البته این کاملاً با فرضیه تفاوت دارد. شهود یعنی حرقه‌ای که در ذهن زده می‌شود. مثل ذهن نیوتن و سیب و کشف جاذبه زمین.

یکی از روش‌های مهم در تحقیق می‌تواند روش نقد و نقادی باشد. اما نقد معیار می‌خواهد. کانت بین عقل‌گرایی افراطی و تجربه‌گرایی افراطی پل می‌زند و این دو را متعادل می‌کند یعنی عقل و حس را متوازن و متعادل اعمال می‌کند. پس فیزیک ممکن است و چگونه فیزیک ممکن است؟ متافیزیک ممکن است و چگونه متافیزیک ممکن است؟ در یک پژوهش علمی ابتدا باید بتوان مساله را بیان کرد. باید به طور واضح و روش بگوئیم مساله چیست؟ لذا مساله باید کشف و تبیین شود. این مهمترین و رکن اصلی هر تحقیق علمی است.

در پایان جا دارد از همه اساتید و بزرگوارانی که بنده را در گردآوری و تألیف این اثر یاری نمودند بویژه از استاد عالی مقام پروفیسور محمدجعفر پاک سرشت، دکتر مسعود صفایی مقدم و دکتر یداله مهرعلی زاده کمال تشکر و قدردانی خود را ابراز

کنم و به یاد داشته باشیم که بی شک این اثر خالی از کاستی نمی باشد. بنابراین از خوانندگان محترم تقاضا دارم در جهت رفع نواقص و کاستی های موجود ، نظرات و پیشنهادات خود را به آدرس ناشر ارسال فرمایند.

حسین رجبعلی پور

خرداد ۹۳

www.ketab.ir

در طول سالیان و از ابتدای حیات بشر، انسان همیشه با تحقیق سر و کار داشته است. آن چه در این جا اهمیت دارد این است که، تحقیقی می تواند راهگشا باشد که بر اساس اصول و موازین علمی صورت پذیرد. تحقیق در لغت به معنای درست پیدا کردن، یافتن یا جست و جوی حقیقت آورده شده است. تعاریف به عمل آمده از تحقیق و پژوهش فراوان اند. تحقیق به روش علمی را مجموعه مقررات و قواعدی دانسته اند که چگونگی جست و جو برای یافتن حقایق مربوط به یک موضوع را نشان می دهد. در جایی دیگر آن را حقیقت پژوهی نامیده اند و گروهی از دانشمندان این گونه تحقیق را عملی منظم که در نتیجه آن پاسخ هائی برای سوالات مندرج در موضوع تحقیق بدست خواهد آمد تعریف کرده اند. در هر صورت مشخص است که وجه اشتراک در همه این تعاریف جست و جوی حقیقت است و حقیقت یک پدیده ذهنی است که با واقعیت (یعنی وجود عینی) مطابقت دارد. (هرچند ممکن است این امر در علوم تجربی صحیح باشد لیکن در علوم نظری الزاما چنین نیست).

به صورت خلاصه منظور ما از روش علمی تحقیق، مجموعه قواعد و رویه ای است که محقق برای جمع آوری واقعیت ها دنبال می کند تا سپس آن ها را تفسیر، تبیین و تأیید یا رد نماید. جان دیوئی معتقد است: "اولین مرحله تحقیق احساس وجود یک مشکل است؛ به این معنی که پژوهشگر در کار خود با مانع یا مشکلی روبرو گردیده است که در حل آن ابهام یا تردید دارد و نمی تواند در مقابل آن ساکت بماند."

بنابراین نقطه آغازین در انجام هرگونه پژوهشی که همانا احساس مشکل یا وجود سؤال می باشد، بسیار مهم است و نقش آموزش افراد برای مساله یابی که در برخی نظام های آموزش و پرورش برآن بسیار تأکید می شود نیز از همین امر نشأت می گیرد. هرچه ضرورت پرسش در هنگام تدریس برای فراگیر بیشتر مطرح شود و از او خواسته شود تا ذهن خود را برای طرح سؤالات بیشتر فعال سازد می توان انتظار داشت که در آینده نیاز به تحقیق و پیشرفت در او ارتقاء یابد. همه ما تاکنون با

مسائل و مشکلات مختلفی روبرو شده ایم. لیکن ممکن است آن را به صورتی علمی و روش مند مورد ملاحظه قرار نداده باشیم. همان طور که گفته شد احساس وجود یک مشکل یا مساله برای انجام تحقیق بسیار مهم می باشد. تصور نمائید صبح زود قصد دارید به محل کار خود عازم شوید. خودرو شما روشن نمی شود. (احساس وجود مشکل). حال شما تلاش خواهید کرد تا علت یا علت ها را بیابید. بنابراین به جست و جو می پردازید تا مشکل اصلی را پیدا کنید.

آنچه در این مقدمه اهمیت دارد آن است که تحقیق از دیرباز با آدمی همراه بوده و در طول تاریخ به شیوه ها و روش های مختلفی آن را انجام داده است. چنان چه انسان با تحقیق آشنا می شد و اقدام به انجام آن نمی کرد آیا دانش و علم انسان تا بدین پایه امروزی بود؟ مسلماً پاسخ منفی است (من همیشه در کلاس های خود برای دانشجویان این جمله را یاد آوری می کنم که چنان چه دانشجو به اندازه استادش بداند هیچ گاه نباید توقع پیشرفت علم را داشته باشیم و این واقعیتی است که نگاه به تاریخ علم و پیشینیان آن را برای ما بیشتر مشخص خواهد نمود) بنابراین تحقیق هم از دیدگاه فردی و هم از دیدگاه اجتماعی یک ضرورت است و انسانی که جست و جو و تحقیق را در زندگی خود نداشته باشد، تصویری از رشد و تکامل هم برای او نمی توان داشت. علاوه براین ضرورت انجام تحقیق از دیدگاه علمی نیز انکار ناپذیر است. زیرا "تحقیق را مایه حیات علم دانسته اند" و بدون انجام تحقیق علم هم چون آبی که در جایی مانده باشد دچار گندیدگی و تبدیل شدن به لجن زار خواهد شد.